

"SÙNG BÀI THẦN TƯỢNG"

Ở THANH THIẾU NIÊN -
MỘT DẠNG HÀNH VI LỆCH CHUẨN

Ths. NGUYỄN TUẤN ANH
Viện Nghiên cứu Thanh niên

Đất nước ta đang trong thời kỳ đẩy mạnh CNH, HĐH và hội nhập quốc tế, với sự phát triển nhanh chóng và mạnh mẽ của hệ thống phương tiện truyền thông đại chúng và mạng internet, các giá trị văn hóa ngoại lai dễ dàng thâm nhập vào nước ta và có ảnh hưởng không nhỏ đến đời sống văn hóa tinh thần của người dân nói chung, trong đó ảnh hưởng rõ nhất là đối với thanh thiếu niên (TTN). Những tin tức, thông tin về những người nổi tiếng, những nhân vật mà TTN yêu thích luôn được cập nhật và theo dõi thường xuyên; từ đó, trong TTN cũng nảy sinh nhiều hiện tượng, trào lưu mới. Một trong những hiện tượng điển hình và đang diễn ra phổ biến trong giới trẻ hiện nay là hiện tượng "Sùng bài thần tượng". Thông thường, trong mỗi cá nhân ai cũng đều có trong mình một nhân vật, một hình tượng để ngưỡng mộ, thần tượng và làm tấm gương để học hỏi, soi vào đó để tự hoàn thiện bản thân mình. Tuy nhiên, không phải ai cũng đủ tỉnh táo và được giáo dục định hướng đầy đủ trong việc chọn lựa và chọn lọc được một thần tượng toàn diện theo đúng nghĩa. Thần tượng có cả mặt tốt và mặt xấu. Điều quan trọng là chúng ta có kỹ năng và sự hiểu biết để phân biệt tốt - xấu hay không. Do đó, có người đã nói: "Ngưỡng mộ thần tượng là một nét đẹp văn hóa, nhưng mê muội thần tượng là một thảm họa".

"Sùng bài thần tượng" ở TTN là một hiện tượng tâm lý phổ biến, thể hiện sự ham thích thái quá, mê muội của họ vào một nhân vật nào đó và làm ảnh hưởng hoặc chi phối đến suy nghĩ và hành động của họ trong cuộc sống. Lứa tuổi TTN có nhiều đổi mới trong quá trình phát triển và xã hội hóa các xúc cảm. Những rung động, thử nghiệm trở nên phong phú hơn, phản ứng xúc

cảm rõ rệt, được phân hoá và có tính chọn lọc cao hơn. Cùng với sự phát triển của ý thức, các tình cảm cấp cao (tình cảm đạo đức, tình cảm trí tuệ, tình cảm thẩm mỹ...) ở TTN cũng hình thành và phát triển mạnh. Khả năng cảm thụ xúc cảm, đồng cảm của TTN phát triển cao. Do vậy, họ dễ bị mê hoặc nhập, thích những hình thức hoạt động văn hóa nghệ thuật, dễ cảm thông với người khác; Các trạng thái cảm xúc của TTN trở nên bền vững hơn. Ngoài ra, sự hình thành thế giới quan là nét chủ yếu trong sự phát triển tâm lý của TTN. Đây là kết quả của việc tiếp thu dần dần kinh nghiệm hành vi xã hội, của sự trưởng thành về ý thức. TTN có năng lực xây dựng quan điểm riêng trong các lĩnh vực của đời sống xã hội. Về phương diện nào đó, quá trình hình thành thế giới quan ở TTN chính là quá trình hình thành hệ thống định hướng giá trị.

Tuy vậy, đặc điểm của lứa tuổi này cũng có những mặt hạn chế: TTN có tâm lý muốn tự mình hành động theo suy nghĩ của bản thân; có nguyện vọng muốn được thử sức mình nhưng lại chưa đủ kinh nghiệm để thực hiện. Những đặc điểm này dẫn đến việc TTN dễ dao động trước những vấn đề phức tạp của cuộc sống, dẫn đến những hành vi bột phát, đôi khi là trái pháp luật, đạo đức và với những tiêu chuẩn hành vi đã được xã hội chấp nhận, nhất là trong lối sống, nếp sống. Hiện tượng "Sùng bài thần tượng" đang ngày càng có xu hướng lan tỏa và nhân rộng trong thời đại phát triển vượt bậc của khoa học công nghệ, làm cho sự tiếp cận của TTN với các nhân vật được coi là "thần tượng" có cơ hội được thu hẹp khoảng cách. TTN sẽ có được nhiều thông tin của thần tượng hơn thông qua nhiều loại cách thức đa dạng như: báo chí, tivi, radio, internet...

Thực tế hiện nay cho thấy, hiện tượng "sùng bài thần tượng" hầu hết xuất hiện trong độ tuổi TTN. Đây là độ tuổi mà các em đang bắt đầu định hình nhân cách và có nhu cầu bắt chước hình mẫu rất lớn. Trong giai đoạn này, như đã phân tích, TTN muốn khẳng định "cái Tôi" của bản thân. Và những nhân vật mà các em có cơ hội được tiếp xúc nhiều (tiếp xúc trực tiếp ngoài đời thật hoặc gián tiếp qua tranh ảnh, phim ảnh, báo đài...) là những nhân vật có ảnh hưởng đến các em nhiều nhất. Và những nhân vật này cũng có xu hướng trở thành thần tượng của các em nhất. Và đương nhiên, với đặc điểm tâm lý thích cái mới, cái đẹp, cái hào nhoáng, nên những nhân vật như diễn viên, người mẫu, ca sĩ nổi tiếng thường là thần tượng của đại đa số TTN.

Đứng dưới góc độ của tâm lý học, hành vi lệch chuẩn, hội chứng "Sùng bài thần tượng" đã được mô tả như là một chứng rối loạn ám ảnh gây nghiện, khi mà TTN dành sự quan tâm (có thể là hoàn toàn bị ám ảnh) đến đời sống cá nhân, công việc... của thần tượng của mình. Bất kỳ ai cũng có thể trở thành thần tượng của họ như: Giáo viên, bác sĩ, chính trị gia, nhà báo. Tuy vậy, trên thực tế cho thấy, những người nhận được sự quan tâm của người khác và trở thành thần tượng của người khác đã phần lớn những người nổi tiếng hoạt động trong lĩnh vực văn hóa nghệ thuật như người mẫu, diễn viên, ca sĩ, nhóm nhạc...

Theo nghiên cứu của ba tác giả là Mc.Cutcheon, Lange và Houran (2002) đã khái niệm hoá sự sùng bài thần tượng và phát triển một thang đo thái độ thần tượng với ba mức độ hâm mộ và đam mê thần tượng theo thứ tự thấp tới cao:

Cấp độ 1: Giải trí - Xã hội: Ở mức độ này, TTN chỉ quan tâm tới thần tượng của mình ở mức độ tin

hiểu thông tin và bàn luận về thần tượng, về những gì thần tượng đã, đang và sẽ làm gì. Ở mức độ này thì ở thể coi là vô hại với TTN và đôi khi chỉ như một hình thức giải trí như đọc sách báo và thu nhận thông tin một cách thông thường.

Cấp độ 2: Mạnh liệt – Cá nhân: Ở mức độ này, TTN thường có xu hướng tham gia vào các câu lạc bộ dành cho người hâm mộ thần tượng (Fans Club). Phần nhiều trong số họ có tính hướng nội và hành động cảm tính. Việc tham gia các Fans Club sẽ giúp TTN có thêm nhiều bạn bè, và tạo dựng nhiều mối quan hệ thân mật cao hơn.

Cấp độ 3: Ranh giới – Bệnh lý: Dạng đam mê thứ ba này được xem là dạng "Sùng bái thần tượng". Những TTN trong nhóm này có biểu hiện cực đoan như ảo tưởng về việc thần tượng yêu mình, hướng xuyên chủ ý theo dõi bám đuôi thần tượng, trao đổi thư từ có nội dung không phù hợp. Những người này thường xuyên lên lút và thực kích thần tượng mọi lúc mọi nơi chỉ để gặp mặt thần tượng hoặc xin chữ ký. Những người này thường có vấn đề về lòng tin cậy và không có khả năng phát triển hay nuôi dưỡng các mối quan hệ lâu dài. Đặc điểm tâm lý đặc trưng của những thanh thiếu niên trong nhóm này là: Đơn độc, bốc đồng và chống đối xã hội.

Các tác giả này cũng cho rằng bản chất hướng nội và sự thiếu vắng các mối quan hệ ý nghĩa trong thực tế đã cũng đã làm cho TTN dành hết tập trung và sự chú ý vào thần tượng nhằm thiết lập định dạng bản thân. Tình trạng này đặc biệt diễn ra ở lứa tuổi TTN, khi nhân cách chưa phát triển hoàn chỉnh và rất dễ chịu sự tác động của nhân tố đồng lứa thân cận (bạn bè, hay một nhân vật thần tượng nào đó).

Đến năm 2006, hai tác giả là North và Hargreaves đã thêm vào mô hình trên một mức độ nữa. Đó là **Cấp độ 4: Bất chuẩn tại hại:** TTN sẵn sàng bất chấp hành vi của thần tượng một cách mù mờ. Năm 2013, tác giả John D. Moore lại phân chia Sùng bái thần tượng thành 3 mức độ là:

Mức độ 1: Âm ảnh thông thường: Loại này chiếm đa số, xuất hiện phần đông TTN (khoảng 70%

- 80%), và chiếm tỉ lệ cao hơn ở nam giới, với mức độ là TTN chỉ suy nghĩ về thần tượng, quan tâm đến thần tượng.

Mức độ 2: Âm ảnh yêu đương: Đây là dạng xuất hiện nhiều ở TTN. Loại này cho thấy TTN đang bị ám ảnh bởi một quan hệ yêu đương, khao khát được có quan hệ yêu đương với người nổi tiếng, với thần tượng của mình – Những người mà giữa họ không hề có bất cứ một sợi dây liên kết tình cảm thân quen hay cá nhân nào khác. Loại này chiếm khoảng từ 20 – 25% TTN. Những người trong nhóm này có khả năng đang gặp phải một vấn đề nào đó về rối loạn tâm thần, tâm thần phân liệt hoặc hoang tưởng. Một trong những triệu chứng biểu hiện rõ ràng nhất của bệnh nhân tâm thần phân liệt đó là "Ảo tượng" – niềm tin tin tưởng như thần tượng một người nào đó hoặc ghét bỏ một ai đó. Những thanh thiếu niên ở trong nhóm này thường tự thuyết phục bản thân rằng mình đang có quan hệ với thần tượng.

Mức độ 3: Rối loạn Erotomania: Đây là một rối loạn khá kỳ lạ, chiếm khoảng dưới 10% số TTN sùng bái thần tượng. Về cơ bản, hội chứng này có các biểu hiện như: Tự hoang tưởng về việc bản thân họ đang có mối quan hệ yêu đương ở mức độ thân thiết và đang có hành vi quan hệ tình dục với người có địa vị cao hoặc người nổi tiếng. Họ thực sự tin rằng tình yêu đang tồn tại giữa họ và thần tượng. Loại ảo

tưởng này rất khó bị phá vỡ, nó thậm chí còn khiến người bệnh hành động cực đoan để bảo vệ suy nghĩ của mình và kiểm soát thần tượng. Hầu hết những TTN trong nhóm này đều có hành động quấy rối thần tượng; Thậm chí có những hành động mất kiểm soát như cố thủ sát hại đối tượng mình yêu để giữ cho riêng mình. Tuy vậy, những người này lại rất ít có cơ hội tiếp xúc trực tiếp với người mà họ đang thần tượng. Theo chẩn đoán của các nhà tâm lý học lâm sàng, hiện tượng này có thể được coi như kết quả của một rối loạn tâm lý tiềm ẩn như: tâm thần phân liệt, rối loạn cảm xúc lưỡng cực, hoặc trầm cảm nặng. Đặc biệt, hiện tượng sùng bái thần tượng được xuất hiện ở những TTN ít được chăm sóc về sức khỏe, đặc biệt là những người đang mắc phải một vấn đề về sức khỏe tâm thần như: Trầm cảm, lo âu, rối loạn chức năng xã hội... và điều này cũng ảnh hưởng tiêu cực đến sự hài lòng và thỏa mãn của cá nhân trong cuộc sống.

Như vậy, hiện tượng sùng bái thần tượng ở TTN sẽ gây ra những bất thường trong suy nghĩ và lệch lạc trong nhận thức của TTN. Quá trình giáo dục định hướng của cha mẹ, thầy cô, nhà trường và toàn xã hội có vai trò quan trọng trong việc điều hòa, hỗ trợ TTN trong việc lựa chọn cho mình một thần tượng mang ý nghĩa tích cực cao đẹp, góp phần giúp TTN rèn luyện đạo đức, xây dựng lối sống lành mạnh và có văn hóa.

Các diễn viên trẻ Hàn Quốc.

Ảnh: LÊNA (S)